

Якби ми визначали найпопулярніше слово 2022 року в галузі культури, для України ним, імовірно, була б «деколонізація». Складний науковий термін вийшов за межі суто академічного вжитку і став частиною щоденної риторики політиків, активістів, медіа. Декolonізація вулиць, будівель, пам'ятників, книг, церкви та навіть кухні — цей процес охопив усі сфери життя. Усвідомлення неоімперського характеру війни росії проти України, що відбулося після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, потребувало реакції й дії. Декolonізація як глобальний рух за емансипацію від імперського насильства й подолання травми стала відповіддю на багато запитів. Прагнення позбутися будь-яких зв'язків з поневолювачем і ворогом, який несе екзистенційну загрозу, відмежуватись від нього та відновити своє право на втрачену спадщину об'єднали дуже різні процеси й ініціативи. В авангарді деколонізаційного руху героїчно стоять сили оборони, які власними життями відвойовують свободу від імперії та уможливають усі інші форми деколонізації в Україні.

Українські науков(и)ці працювали з постколоніальною теорією та деколонізацією кілька десятиліть. Ми завдячуємо Тамарі Гундоровій¹³, Миколі Рябчукові¹⁴, Оксані Забужко¹⁵, Соломії Павличко¹⁶, Вірі Агеєвій¹⁷ та іншим, які застосували ці підходи до української історії та культури, називаючи росію імперією, коли це ще не було зрозуміло більшості навіть в Україні, та сигналізували про небезпеки можливого неоімперського реваншу. Варто також згадати українців за кордоном, зокрема Олега Ільницького¹⁸, Мирослава

Шкандрія¹⁹, Сергія Плохія²⁰, які вбудовували україністику в глобальний академічний дискурс.

Попри цю багаторічну роботу ми опинились 24 лютого без достатньої аргументації, доступної та зрозумілої для світу, чому росія завжди була імперією, а її вторгнення в Україну є частиною неоколоніальної війни. З перших годин вторгнення ми мали пояснювати²¹, що це не є територіальним конфліктом двох держав, а те, що Україна боронить свою свободу від неспровокованого брутального акту агресії, що має на меті повне знищення української держави та геноцидальні наміри щодо її народу. На жаль, для світу навіть за три роки від початку вторгнення, це залишається не очевидним. Нам важко довести імперсько-колоніальний характер наших відносин навіть державам-сусідкам, а за межами Європи, в країнах Африки чи Південної Америки, Азії ця риторика сприймається подекуди

- 13 Гундорова, Т. (2013). *Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї*. Грані-Т.
Gundorova, T. (2014). W jaki sposób peryferie rozmawiają między sobą albo teoria postkolonialna [Як периферії спілкуються одна з одною або постколоніальна теорія]. *Porównania*, 15, 33–44.
Hundorova, T. (2011–2014). Колоніальність як перевдягання: «Малоросійський маскарад» Івана Котляревського. *Harvard Ukrainian Studies*, Volume 32–33 (Part 1), 395–414.
Hundorova, T. (2021). Nuove prospettive e ombre antiche. Rileggere Lesja Ukrajinka [Нові перспективи і стародавні тіні. Перепрочитуючи Лесю Українку]. *Studi Slavistici*, 18(2), 241–249.
- 14 Рябчук, М. (2002). *Дві України: реальні межі, віртуальні війни*. Критика.
Рябчук, М. (2011). *Постколоніальний синдром: Спостереження*. К.І.С.
Рябчук, М. (2013). Відміни колоніалізму: про застосовність постколоніальної методології до вивчення посткомуністичної Східної Європи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 2, 41–58.
- 15 Забужко, О. (2015). «І знов я влізаю в танк...»: *Вибр. тексти 2012–2016: ст., есе, інтерв'ю, спогади*. Комора.
Забужко, О. (2021). *Як рубали вишневий сад, або Довга дорога з Бад-Емса*. Комора.
Забужко, О. (2020). *Планета Полин*. Комора.
Забужко, О. (2022). *Найдовша подорож*. Комора.

навіть ворожо. Адже війна білих європейців проти інших білих європейців (виносимо за дужки, що реальний склад «російської федерації» та її армії складається далеко не лише зі слов'ян) виглядає для тих колонізованих народів, що зазнали насильства від західноєвропейських імперій, як внутрішній конфлікт, а не емансипативна боротьба проти колонізатора. І головною проблемою є те, що усталені визначення імперії та колонії сформувались у західній академії на аналізі західноєвропейських імперій, що мали лише заморські колонії. Російський імперіалізм не ідентичний британському, французькому, німецькому чи португальському. Росія не мала заморських колоній, натомість завойовувала сусідні народи. Підкорені були однієї раси та віросповідання (якщо розглядати західну експансію, бо зі сходу та півдня ситуація виглядає інакше). Зрештою, західні імперії колонізували суспільства, які вони вважали менш розвинутими, тому цивілізація та християнство були виправданням

- 16 Павличко, С. (2009). *Теорія літератури*. Основи.
Павличко, С. (2015). *Націоналізм, сексуальність, орієнталізм*. Складний світ Агатангела Кримського. Основи.
- 17 Агеева, В. (2020). *За лаштунками імперії: Есеї про українсько-російські культурні відносини*. Віхола.
- 18 Ilnytskyj, O. (1997). *Ukrainian Futurism, 1914-1930: A Historical and Critical Study*. Ukrainian Research Institute, Harvard University.
Ilnytskyj, O. (2011). Ukrainian Futurism: Re-Appropriating the Imperial Legacy. *International Yearbook of Futurism Studies*, 1 (2011), 37-58.
- 19 Shkandrij, M. (2001). *Russia and Ukraine: Literature and the Discourse of Empire from Napoleonic to Postcolonial times*. McGill-Queen's Press — MQUP.
Shkandrij, M. (2020). *Revolutionary Ukraine, 1917-2017: History's flashpoints and today's memory wars*. Routledge.
- 20 Plokhy, S. (2005). *Unmaking Imperial Russia: Mykhailo Hrushevsky and the writing of Ukrainian history*. University of Toronto.
Plokhy, S. (2015). *The Gates of Europe: A history of Ukraine*. Basic Books.
Plokhy, S. (2023). *The Russo-Ukrainian War*. Penguin.
- 21 *Decolonization Selected articles published in the aftermath of Russia's invasion of Ukraine*. (n.d.). Ukrainian Institute.
<https://bit.ly/4cMPbeO>

жорстокому винищенню місцевого населення, грабунку культурних цінностей, виснаження ресурсів. Росіяни так само все це робили, але в ситуації з українцями — відносно до тих, хто мав складнішу й витонченішу структуру культурного та соціального життя. На початку XVIII століття українці на відміну від московитів мали академії, барокову архітектуру й мистецтво, власну філософію й літературу. Отже, «класичний» тип імперій має відмінності від імперій, що поневолювали сусідні народи, тому в загальному академічному дискурсі останній залишався переважно невидимим, а росія могла приховувати свої імперські амбіції аж до 2022 року. Цьому також сприяла монополізація росією міжнародних славістичних студій, які під впливом російських науковців, урядових інституцій і суттєвих фінансових вливань стали прихованою русистикою, де єдиною оптикою була оптика метрополії й усі інші голоси регіону були фактично заглушені.

Деколоніальні потуги західних імперій стимулювали їхні програти у війнах з колоніями та іншими імперіями впродовж XX століття. Обтяжені економічними та політичними негараздами суспільства після втрат колоній, а також витрат на повоєнне відновлення та виплати репарацій дуже добре кристалізують розуміння того, що не можна вічно безкарно виснажувати ресурси інших народів. Доводиться платити й краще не збільшувати розмір боргу. Проте Росія уникала відповідальності за розв'язання Другої світової війни, воєн в Афганістані й африканських країнах, а крім того ніколи не зазнавала навіть санкцій за терор проти громадян власної країни й підкорених народів. Це сформувало в російській політичній культурі уявлення про недоторканість і всездозволеність. Уже незалежна Російська Федерація фактично одразу розпочала серію Чеченських воєн, які світ волів вважати «внутрішнім конфліктом», а не неокolonіальною війною, так само не було адекватної реакції на провокацію в Молдові 1991 року, на часткову окупацію Грузії 2008 року, відтак це відкрило Росії шлях до можливості безперешкодно підготувати напад на Україну, який розпочався 2014 року війною